

Από τις Βάσεις Ορολογίας στις Βάσεις Γνώσης: Το Παράδειγμα του Συστήματος Διαχείρισης Ορολογίας της Εγνατία Οδός Α.Ε. (Οδο-λέξεις)

Γιώργος Δάρλας

Εγνατία Οδός Α.Ε.

Abstract:

Current practice in the field of terminology research uses databases for the management of terminology. Although these tools support a wide range of operations, as far as storage and retrieval of information is concerned, their design often proves to be inadequate. The main weakness of a terminology database is the fact that it puts emphasis on the linguistic information accompanying a term, while information about the concept is often sparse and scattered, if any. However, the study of concepts, the search and recording of their special features is the first stage in terminological research; then follows the linguistic analysis of terms. This conceptual approach adopted in terminology research reveals the interconnection between terminology and knowledge –concepts being the latter’s structural elements- and, therefore, between Terminology Management and Knowledge Management.

In this context, this paper focuses on issues related with Terminology Database design and, in particular, on the need to assign to such databases Knowledge Base characteristics. Concept Systems, one of these characteristics, will be examined together with several theoretical and practical issues related with the systematic classification of concepts and the benefits resulting from the application of the method proposed. These issues and the subsequent conclusions drawn are seen through the design and construction of the Egnatia Odos A.E. Terminology Database.

Λέξεις Κλειδιά: Βάσεις Ορολογίας, Βάσεις Γνώσης, Συστήματα Εννοιών, Σχέσεις γένους-είδους, Σχέσεις όλου-μέρους

1. Βάσεις Ορολογίας (Term Bases) – Βασικά χαρακτηριστικά

Η σύγχρονη πρακτική στον τομέα της ορολογικής έρευνας προβλέπει την κατασκευή Βάσεων Δεδομένων Ορολογίας, οι οποίες προορίζονται για την αποθήκευση και ανάκτηση του υλικού που προκύπτει από τη Διαχείριση της Ορολογίας. Οι μορφές που μπορούν να πάρουν οι βάσεις αυτές είναι πολλές, ωστόσο, είναι δυνατόν να γίνει μια τυποποίηση των βασικών χαρακτηριστικών τους. Όσον αφορά, πιο συγκεκριμένα, τις πληροφορίες που περιέχονται στις βάσεις αυτές, μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες: τις γλωσσικές και τις εννοιολογικές πληροφορίες (Κατσογιάννου 2004: 181)

1.1. Γλωσσικές πληροφορίες

Στις πληροφορίες αυτές ανήκει ο όρος και, όταν, η βάση περιλαμβάνει περισσότερες από μία γλώσσες, η αντιστοιχία του όρου στην άλλη γλώσσα ή τις άλλες γλώσσες. Πολύ συχνά, επίσης, οι Βάσεις Ορολογίας περιλαμβάνουν και πληροφορίες όπως το γένος, ο αριθμός, η γραμματική κατηγορία και, εφόσον υπάρχει, τη συντόμευση του όρου.

1.2. Εννοιολογικές πληροφορίες

Η βασική πληροφορία που ανήκει σε αυτή την κατηγορία είναι ο ορισμός, δηλαδή ένα σύντομο κείμενο που περιγράφει τα χαρακτηριστικά της έννοιας στην οποία παραπέμπει ο όρος. Εκτός, όμως από τον ορισμό, πολλές από τις σύγχρονες βάσεις ορολογίας περιλαμβάνουν και συγκεκριμένο, το οποίο είναι ένα σύντομο απόσπασμα κειμένου που εμφανίζει τον όρο μέσα στο φυσικό κειμενικό του περιβάλλον και προσφέρει συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικά με τη χρήση του μέσα στον λόγο. Επιλέγουμε να εντάξουμε αυτό το είδος πληροφορίας στις εννοιολογικές πληροφορίες,

καθώς, σχεδόν πάντα, το απόσπασμα αυτό περιλαμβάνει και κάποιο ή κάποια από τα χαρακτηριστικά της έννοιας, ούτως ώστε να λειτουργεί ως συμπληρωματικό του ορισμού (Dubuc, Lauriston 1997: 81).

1.3. Αδυναμίες των Βάσεων Ορολογίας

Αυτό που παρατηρείται, μέσα από τη σχετική έρευνα για τα χαρακτηριστικά των Βάσεων Ορολογίας, είναι ότι μία από τις βασικές τους αδυναμίες είναι ο σποραδικός και ανομοιομόρφος χαρακτήρας των εννοιολογικών πληροφοριών. Αυτό σημαίνει αφενός ότι, πολύ συχνά, αυτό το είδος πληροφορίας παραλείπεται από τις Βάσεις Ορολογίας, δηλαδή, πολλές βάσεις δεν περιέχουν ούτε ορισμό και, πολύ συχνότερα, ούτε συγκεκριμένο, ενώ πολύ συχνά, επίσης, οι ορισμοί που περιέχουν δεν είναι ορολογικοί ορισμοί (de Bessé 1997: 70), αλλά σύντομα κείμενα που περιγράφουν κάποιο ή κάποια από τα χαρακτηριστικά της έννοιας.

2. Σχέση ορολογίας και γνώσης

Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι το είδος των πληροφοριών που κυριαρχεί στις Βάσεις Ορολογίας είναι αυτές που αφορούν τον όρο. Ως συνέπεια, οι περισσότερες Βάσεις Ορολογίας περιορίζονται στο να προσφέρουν τη μετάφραση ενός όρου, ενώ και οι χρήστες έχουν μάθει να μην περιμένουν κάτι περισσότερο. Αυτό όμως, που θα πρέπει να επιστημόνουμε σε αυτό το σημείο, είναι ότι στην ορολογική έρευνα κεντρική θέση κατέχει η έννοια και όχι ο όρος. Αυτό σημαίνει ότι η εννοιολογική ανάλυση προηγείται της γλωσσικής ανάλυσης του όρου, ενώ το ορογραφικό λήμμα, σε αντίθεση με το λεξικογραφικό, αφορά μία έννοια και όχι έναν όρο. Αυτή η κεντρική θέση που κατέχει η έννοια στην ορολογική έρευνα είναι και ο συνδετικός κρίκος της ορολογίας με τη γνώση, της οποίας δομικά στοιχεία είναι οι έννοιες. Επομένως, η εννοιολογική ανάλυση συνδέει και τη Διαχείριση Ορολογίας με τη Διαχείριση Γνώσης, ενώ γίνεται εμφανές ότι οι δύο αυτοί τομείς εφαρμόζουν (ή θα πρέπει να εφαρμόζουν) κοινές μεθόδους, κάτι που οδηγεί και στη δημιουργία και χρήση κοινών εργαλείων. Με τον τρόπο αυτό, οι ΒΔΟ πλησιάζουν σε περιεχόμενο, μορφή και λειτουργία τις Βάσεις Γνώσης (Knowledge Bases), από τις οποίες μπορούν να δανειστούν στοιχεία, ώστε να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες της Κοινωνίας της Γνώσης (Meyer 1992).

2.1. Βάσεις Γνώσεις – Βασικά χαρακτηριστικά και λειτουργίες

Οι Βάσεις Γνώσης είναι βάσεις δεδομένων που αποθηκεύουν τη ρητή γνώση που παράγεται σε έναν οργανισμό. Οι βάσεις αυτές έχουν ως στόχο την καταγραφή λύσεων που έχουν δοθεί σε προβλήματα στο παρελθόν, ούτως ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη των ίδιων λαθών και να συντομευθούν οι σχετικές διαδικασίες. Οι βάσεις αυτές όμως μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για γενικότερους εκπαιδευτικούς σκοπούς, όπως η εκπαίδευση νέου προσωπικού. Τα βασικά γνωρίσματα μιας ΒΓ είναι η ομοιομορφία της μορφής των άρθρων, η δυνατότητα επικαιροποίησης του περιεχομένου τους, η ύπαρξη μηχανής αναζήτησης και το δομημένο περιεχόμενο. Αυτό το τελευταίο στοιχείο είναι πολύ βασικό για τις ΒΓ καθώς σε αυτή ακριβώς τη δομή στηρίζονται τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που αναφέραμε παραπάνω. Η δόμηση του περιεχομένου των ΒΟ οδηγεί στη δημιουργία Συστημάτων Εννοιών (ΣΕ).

3. Συστήματα Εννοιών στο Οδο-λέξι

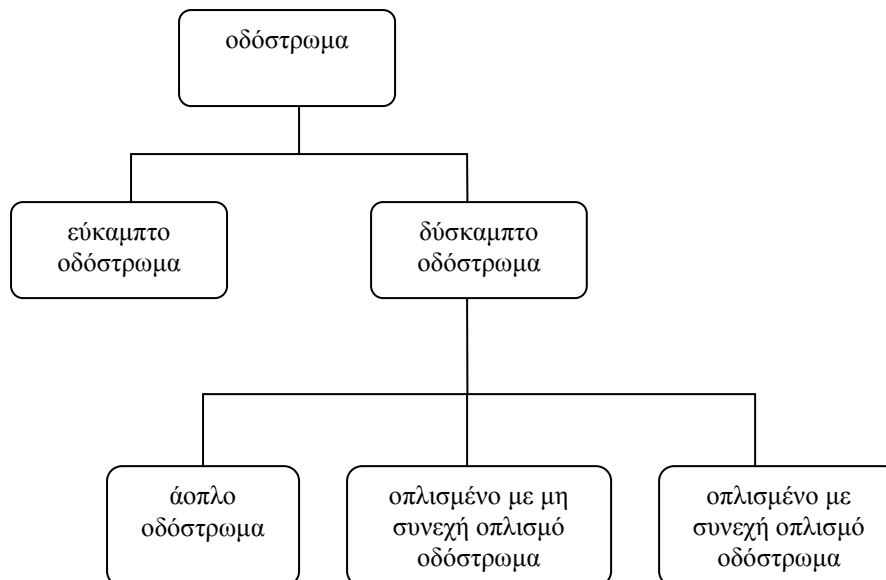
Η συστηματική ταξινόμηση των εννοιών είναι το στοιχείο που μπορεί να προσφέρει στις Βάσεις Ορολογίας τη δυνατότητα να αποκτήσουν δομή και λειτουργίες παρόμοιες με αυτές των Βάσεων Γνώσης, γεγονός από το οποίο προκύπτουν πολλά οφέλη τόσο για τους διαχειριστές των βάσεων όσο και για τους χρήστες. Ως νοητικές παραστάσεις

αντικειμένων, οι έννοιες είναι αδύνατον να θεωρηθούν ξεχωριστά από τις υπόλοιπες που ανήκουν στο ίδιο με αυτή θεματικό πεδίο, όπως αδύνατο είναι να θεωρήσουμε ότι μπορεί υπάρξει κάποιο αντικείμενο που δεν σχετίζεται με κανένα άλλο. Εκτός, όμως, από τα χαρακτηριστικά που είναι κοινά μεταξύ των εννοιών ενός θεματικού πεδίου, υπάρχουν και τα *διακριτικά χαρακτηριστικά*, τα οποία τις διαφοροποιούν. Με βάση τις ομοιότητες ή τις διαφορές ανάμεσα στις έννοιες δημιουργούνται σχέσεις που μας επιτρέπουν να επεκτείνουμε την εννοιολογική ανάλυση σχηματίζοντας Συστήματα Εννοιών .

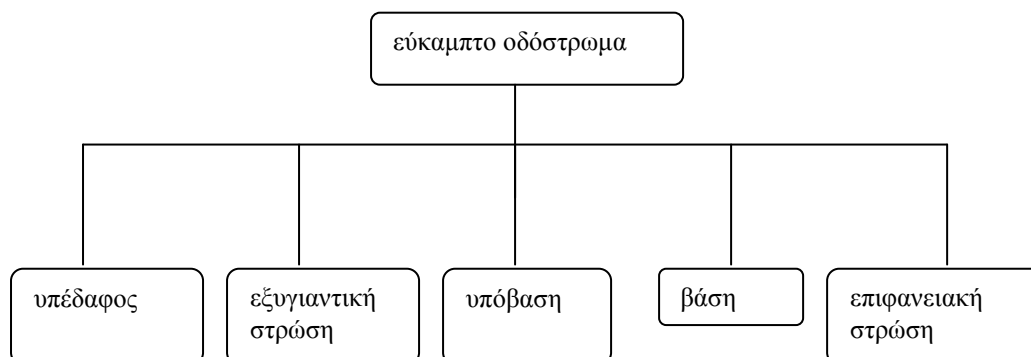
3.1. Σχέσεις μεταξύ των εννοιών

Οι σχέσεις μεταξύ των εννοιών μπορούν να διακριθούν σε δύο είδη: στις ιεραρχικές και στις μη ιεραρχικές (Meyer 1997: 103). Στις πρώτες, μία έννοια τίθεται επικεφαλής μιας κατηγορίας την οποία και χαρακτηρίζει. Η έννοια που τίθεται σε ανώτερη ιεραρχική στάθμη ονομάζεται *υπερτασσόμενη*, αυτή που τίθεται στην ίδια βαθμίδα *παρατασσόμενη* και αυτή που τίθεται σε κατώτερη ιεραρχική βαθμίδα *υποτασσόμενη* (ΕΛΟΤ: 561-1). Οι ιεραρχικές σχέσεις διακρίνονται με τη σειρά τους σε: α) σχέσεις γένους-είδους (Εικ. 1), όπου η υπερτασσόμενη έννοια, η έννοια γένους, είναι αυτή με το μικρότερο βάθος (περιλαμβάνει μικρότερο αριθμό χαρακτηριστικών), ενώ η υποτασσόμενη έννοια, η έννοια είδους, είναι αυτή με το μεγαλύτερο βάθος (περιλαμβάνει τον μεγαλύτερο αριθμό χαρακτηριστικών). και β) σχέσεις όλου-μέρους (Εικ. 2), όπου η υπερτασσόμενη έννοια αποτελεί το όλον και η υποτασσόμενη ένα μέρος του όλου.

Σχήμα 1: Σχέσεις γένους – είδους

Σχήμα 2: Σχέσεις όλου – μέρους

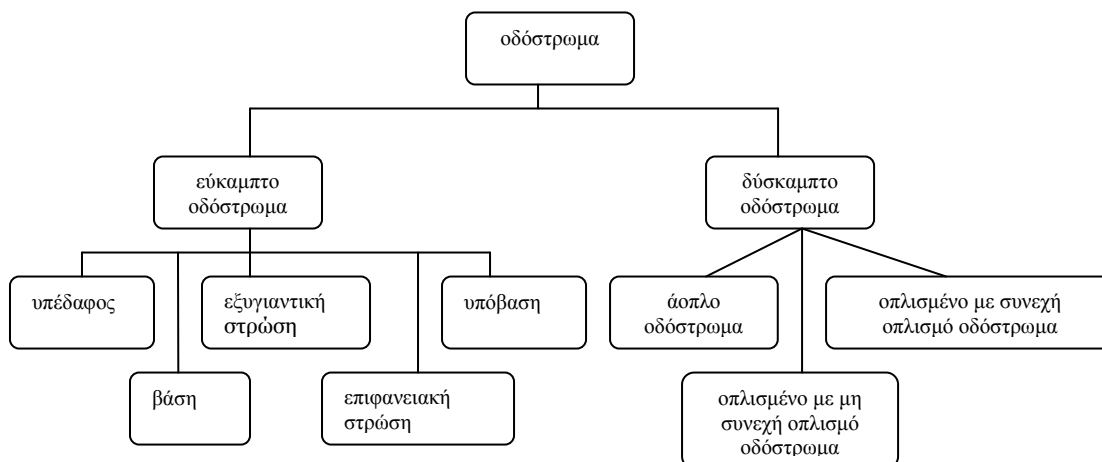
Οι μη ιεραρχικές (ή αλλιώς συσχετικές σχέσεις) περιλαμβάνουν σχέσεις αιτιακές (σχέση ανάμεσα σε ένα αίτιο και ένα αποτέλεσμα) ή ακολουθιακές (σχέση που βασίζεται σε χωρική, χρονική ή άλλη γειτνίαση ή διαδοχή).

3.2. *Είδη Συστημάτων Εννοιών*

Τα Συστήματα Εννοιών, ανάλογα με τα είδη σχέσεων που περιέχουν διακρίνονται σε ιεραρχικά και μη ιεραρχικά, ενώ, όταν περιέχουν και τα δύο είδη σχέσεων χαρακτηρίζονται ως μικτά. Τα Συστήματα Εννοιών του Οδο-λέξις είναι ιεραρχικά και περιλαμβάνουν σχέσεις γένους – είδους και μέρους – όλου (Σχήμα 3).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στις ιεραρχικές σχέσεις η ιεραρχικά ανώτερη έννοια είναι αυτή με το μικρότερο βάθος, ενώ η ιεραρχικά κατώτερη, αυτή με το μεγαλύτερο βάθος. Αυτό σημαίνει ότι σε ένα ιεραρχικό σύστημα εννοιών η θέση μιας έννοιας προσδιορίζεται από τα χαρακτηριστικά της, καθώς μια έννοια περιλαμβάνει όλα τα χαρακτηριστικά της υπερτασσόμενης έννοιας και επιπλέον ένα, τουλάχιστον, χαρακτηριστικό (*διακριτικό χαρακτηριστικό*), που τη διακρίνει από τις υπόλοιπες του ίδιου με αυτή επιπέδου.

Σχήμα 3: Ιεραρχικό Σύστημα Εννοιών

4. Οφέλη από την εννοιολογική ανάλυση του περιεχομένου των Βάσεων Ορολογίας

Η εισαγωγή της εννοιολογικής ανάλυσης στη μεθοδολογία δημιουργίας μιας Βάσης Ορολογίας έχει πολλαπλά οφέλη τόσο για τους διαχειριστές της Βάσης όσο και για τους χρήστες. Όσον αφορά τους πρώτους, η βασικότερη ίσως από τις ωφέλειες αφορά τη σύνταξη των ορισμών. Πιο συγκεκριμένα, ο ορισμός μιας έννοιας προσδιορίζει και τη θέση της σε ένα σύστημα εννοιών, αλλά και αντίστροφα, η θέση μιας έννοιας, μπορεί να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά που είναι απαραίτητα για τη σύνταξη του ορολογικού ορισμού. Ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών των εννοιών που αποτελούν το περιεχόμενο μιας Βάσης Ορολογίας, είναι ιδιαίτερα χρήσιμος και για την περίπτωση των πολύγλωσσων Βάσεων, καθώς με τον προσδιορισμό του περιεχομένου μιας έννοιας γίνεται ευκολότερη και ακριβέστερη η αντιστοίχιση των όρων μεταξύ των διαφορετικών γλωσσών της Βάσης (Κατσογιάννου 2004: 44).

Όσον αφορά τους χρήστες, η ύπαρξη δομημένου περιεχομένου προσφέρει επιπλέον δυνατότητες αναζήτησης, καθώς είναι πλέον δυνατή η πλοήγηση στο περιεχόμενο μιας βάσης μέσα από το Σύστημα Εννοιών, ενώ πολύ σημαντική είναι και η δυνατότητα αναζήτησης από την έννοια στον όρο (Meyer κ.ά. 1992). Η δεύτερη αυτή δυνατότητα είναι πολύ σημαντική, καθώς ο χρήστης μπορεί γνωρίζοντας κάποιο ή κάποια από τα χαρακτηριστικά μιας έννοιας να αναζητήσει τον όρο που την κατονομάζει.

Γενικότερα, η εννοιολογική ανάλυση τονίζει τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα των Βάσεων Ορολογίας. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών μιας έννοιας, εκτός από τη σπουδαιότητα της για την παραγωγή ενός αξιόπιστου αποτελέσματος, είναι απαραίτητη για τη σωστή χρήση της ορολογίας, για την οποία πολύ συχνά δεν αρκεί η γνώση της «σωστής» λέξης αλλά και η σαφής εικόνα σχετικά με το περιεχόμενό της. Από τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα μιας Βάσης Ορολογίας μπορούν να ωφεληθούν ένα μεγάλο και ποικίλο πλήθος χρηστών, το οποίο αποτελείται από μεταφραστές, γλωσσολόγους, όσους ασχολούνται με τους τομείς των βιβλιοθηκών, της τεκμηρίωσης και της

διαχείρισης περιεχομένου, δημοσιογράφους και γενικότερα όσους αναζητούν πληροφορίες σχετικά με έναν εξειδικευμένο τομέα γνώσης.

5. Βιβλιογραφικές Αναφορές

- De Bessé B. (1997) "Concept description". In Sue-Ellen Wright, G. Budin (eds), *Handbook of terminology management*, Vol. 1, Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 63-74
- Dubuc R. και A. Lauriston (1997) "Terms and contexts". In Sue-Ellen Wright, G. Budin (eds), *Handbook of terminology management*, Vol. 1, Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 80-87
- ΕΛΟΤ, Σχέδιο Ελληνικού Προτύπου 561-1
- Κατσογιάννου Μ. (2004) «Λεξικά ορολογίας: Μεθοδολογία, δομή και περιεχόμενο». Στο Μ. Κατσογιάννου, Ε. Ευθυμίου (επιμ.) «Ελληνική ορολογία: Έρευνα και εφαρμογές», Καστανιώτης, 167-192
- Κατσογιάννου Μ., Ε. Ευθυμίου (2004) «Θεωρία, Μέθοδοι και πρακτικές της ορολογίας», Στο Μ. Κατσογιάννου, Ε. Ευθυμίου (επιμ.) «Ελληνική ορολογία: Έρευνα και εφαρμογές», Καστανιώτης, 25-60
- Meyer I. (1991) "Knowledge management for terminology-intensive applications: needs and tools". SIGLEX Workshop 1991: 21-37
- Meyer I., D. Skuce, L. Bowker, K. Eck (1992) "Towards a new generation of terminological resources: An experiment in Building a terminological knowledge base". COLING 1992: 956-960
- Meyer I., K. Eck, D. Skuce, (1997), "Systematic concept analysis within a knowledge-based approach to terminology". In Sue-Ellen Wright, G. Budin (eds), *Handbook of terminology management*, Vol. 1, Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 98-118